

Розділ 2. ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ ТА ГАЛУЗЕЙ ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ

Балчиук І.Ф.

ПОГЛИБЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ВІДНОСИН ЗА УМОВ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто головні критерії ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва. Обґрунтовано передумови поглиблення розвитку аграрних відносин.

Ключові слова: аграрні відносини, відродження сільського господарства, власник, господар.

I. Вступ. Новий етап розвитку аграрних відносин відрізняється від попереднього за суттю, метою та механізмами вирішення тощо. Найважливішою особливістю цього етапу має стати забезпечення на ньому ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва, головними критеріями якого можна визначити такі:

- перехід від малоефективного й переважно збиткового господарювання на селі до розвитку на засадах поступового підвищення рентабельності виробництва;
- прискорене формування в аграрному секторі реального і ефективно власника і господаря;
- освоєння організаційного функціонування нових форм господарювання та забезпечення їх ефективного розвитку;
- нарощування обсягів виробництва в агроформуваннях з одночасним удосконаленням їх виробничо-господарської структури;
- подолання збитковості агроформувань, яка мала місце на попередньому етапі;
- оздоровлення соціальної, демографічної і психологічної ситуації на селі;
- прискорення розвитку ринкової інфраструктури.

Темпи і рівні досягнення кожного окремо взятого з цих завдань будуть неоднаковими у регіонах і агроформуваннях. Це залежатиме від великої кількості причин: їх початкового (для нового етапу) стану, аграрної політики

держави, технічної забезпеченості, кваліфікації керівників (господарів) тощо. Проте загальна тенденція розвитку має бути такою, щоб забезпечувався поступовий перехід від недостатньо розвинутих до наростаючих якісних змін, включаючи високі рівні ефективності виробництва.

Проблемам розвитку аграрних відносин присвячені дослідження економістів – аграрників: В.Г. Андрійчука, М.В. Вишиванюка, В.Г. Галанця, М.Й. Маліка, О.М. Онищенко, П.Т. Саблука, М.П. Сахацького, А.М. Стельмашука, В.В. Юрчишина та інших вчених, однак у них недостатньо розкрито передумови поглиблення розвитку цих відносин за умов трансформації економіки.

II. Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження особливостей нового етапу розвитку сільського господарства в умовах трансформації економіки, а також обґрунтування передумов поглиблення розвитку аграрних відносин.

III. Результати. Поглиблення розвитку аграрних відносин зумовлюється як об'єктивною необхідністю постановки питання, так і наявністю потрібних для цього передумов. До визначальних серед них можна віднести зазначені нижче.

Консолідація гілок державної влади і політичних партій навколо усвідомлення важливого за соціально-економічним та політичним значенням ефективно розвинутої аграрної сфери виробництва. Однією з причин складностей у проведенні аграрної реформи, її повільного розвитку та низької соціально-економічної результативності є велике політичне протистояння навколо неї – від самої ідеї з приводу її доцільності до механізмів її здійснення [1, 35 – 36]. З перших кроків на шляху переведення сільського господарства на нові засади розвитку з приводу ставлення

до них сформувалося дві течії: одна відстоювала ідеї реформування і проводила роботу щодо їх практичного втілення, інша, навпаки, стояла на позиціях його практично повного несприйняття і гальмувала проведення відповідних перетворень. У протистоянні між ними була втягнута частина селян, яких противники реформи використовували як політичний буфер у відстоюванні своїх поглядів.

Ситуація навколо цієї проблеми істотно змінилася після прийняття та реалізації Указу Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки". Вона, крім усього іншого, означала в основному поразку антиреформаційних політичних сил, яким, всупереч їх волі та переконанням, прийшлося змиритися з паюванням землі, з передачею у власність земельних паїв, з переходом до нових форм господарювання на селі. Це не означало їх повної відмови від деяких своїх поглядів, у першу чергу в частині надання землі статусу товару, включення їх на певних умовах у ринковий обіг. Проте активну підтримку серед селян вони незворотно втратили.

Це прискорило формування навколо подальшого розвитку в обраному напрямкові аграрних відносин більш сприятливої не лише політичної, але й соціально-психологічної ситуації, яка у свою чергу набуває значення чинника, що прискорює стабілізацію політичної, а також більш загальної – суспільної – атмосфери навколо цієї важливої проблеми. З огляду на те, що така стабілізація уже фактично вступила у фазу незворотності, є підстави для такого висновку: що це набуває значення однієї з найважливіших передумов ефективного розвитку на новому етапі.

Наукова відпрацьованість концептуальних положень стратегії розвитку аграрних відносин. Загальноприйнято вважати, і це підтверджується практикою, важливою вихідною засадою вирішення великомасштабних і багатоаспектних проблем і завдань є своєчасне відпрацювання відповідної концепції [2, 93 – 94]. Проте з різних причин щодо початкового етапу сучасної аграрної реформи цього не було зроблено, що очевидно, стало однією з визначальних причин великих ускладнень, з якими вона проводилася, а також того, що вона поки що не виправдала очікувань: не дала соціально-економічних результатів.

Незважаючи на те, що офіційно схваленої концепції з приводу подальшого розвитку аграрних відносин немає також на початок їх нового етапу, ситуація у цьому відношенні все ж набагато сприятливіша. Підтвердженням цього є наявність великої кількості теоретичних і науково-методологічних напрацювань відповідної спрямованості, у яких у найбільш загальному відношенні всебічно розглянуті й чітко окреслені точки зору щодо того, якою має бути мета нового етапу розвитку аграрних відносин, а також, що і як потрібно робити для її досягнення.

Ці та інші вихідні положення знайшли подальший розвиток в проекті Концепції аграрної політики України, розробленої науковцями Інституту аграрної економіки УААН та Інституту аграрної економіки НАНУ і переданої в органи державного управління АПК [3, 3 – 16]. У ній достатньо повно деталізовано стратегічні цілі аграрної політики, обґрунтовано соціально-економічну модель розвитку агропромислового виробництва, створення організаційно-економічних механізмів функціонування агропромислового виробництва, чітко окреслено основні напрями удосконалення системи управління АПК, розвитку його ресурсного потенціалу, наукового, технологічного і кадрового забезпечення, соціальних перетворень на селі. Хоч все це поки що має проектний характер, все ж є підстави для висновку, що воно знайде відображення у розроблюваних з цього приводу нормативно-правових актах і положеннях і стане реальним у процесі розробки і затвердження на найвищих рівнях державної стратегії розвитку аграрних відносин, поглибить передумови для їх ефективного втілення у практику.

Формування на селі реальних власників і господарів. Соціально-економічна і політична суть сучасних аграрних відносин, способів і механізмів досягнення їх кінцевої мети базується на формуванні реальних власників і господарів. Така стратегічна мета є спільною для всього аграрного сектора України. Проте ці процеси у різних регіонах можуть розвиватися не однаково. Одним з тих, у яких вони за певних обставин можуть формуватися швидше і глибше, є Карпатський регіон. Для цього є кілька основних підстав. Перш за все у зв'язку з тим, що аграрна реформа у досліджуваному краї започаткувалася дещо

раніше, порівняно з іншими регіонами, проходила активніше і просунулася у своєму розвитку далі, у тому числі в частині створення у ній організаційно-правових структур типу аграрної палати, кредитних спілок, обслуговуючих кооперативів тощо, що створюватиме умови для прискорення процесів формування реальних власників і господарів.

По-друге, у регіоні на першому етапі селянам була передана відносно більша частка громадських земель, що сприяло прискоренню процесів формування їх як власників-господарів. Цей процес одержав дальший розвиток у тому, що порівняно велика частина власників земельних паїв розширила за їх рахунок присадибні ділянки і господарює без створення юридичної особи. На сучасному етапі це є стимулюючим чинником поглиблення усвідомлення селянами того, що вони реально стали власниками і господарями. Потретьє, в регіоні порівняно значного поширення набули приватні агроформування, господарі яких мають можливість утвердитись як реальні й ефективно діючі господарі.

У першу чергу у зв'язку з тим, що все здійснене в останні роки в частині аграрної реформи вказує на те, що після довгих і важких пошуків шляхів і механізмів її державного забезпечення віднайдені важелі, які пройшли перевірку часом і немає підстав для сумнівів у тому, що держава буде активно здійснювати обраний нею у цьому відношенні курс. Навпаки, зараз достатньо переконань у тому, що він одержуватиме подальший розвиток, внаслідок чого економічна підтримка державою аграрної реформи буде посилюватися. Це набуває суті одного із найважливіших гарантів поглиблення і підвищення ефективності розвитку аграрних відносин.

Одночасно з цим є достатньо підстав для передбачень, що переважна більшість селян-власників зуміє використати надані можливості розпоряджання земельними і майновими паями (чи правами на них) і зміцнити цим свій соціальний і економічний статус. Найвірогідніше, що з самого початку це найкращим чином вдасться не всім. Але у міру того, як вони усвідомлюватимуть свої права і можливості, а держава посилюватиме їх захист, селяни зможуть ефективніше розпоряджатися своїми правами власників і господарів. Справа не змінюється від того, що не скрізь і не у всьому це буде відбуватися однаковими тем-

пами. Проте цей процес в умовах Карпатського регіону з традиційним потягом селян до землі буде проявлятися активно і зможе заявити про себе помітними позитивними зрушеннями.

Це дає підстави для формулювання ще одного концептуального положення з приводу подальшого розвитку аграрних відносин. Його суть полягає у тому, що вирішення проблеми у дуже великій мірі залежатиме від того, наскільки вдасться консолідувати інтереси селян і держави в частині ефективного вирішення проблем розвитку аграрних відносин. При всій важливості забезпечити пріоритетність інтересів селян, проблеми мають вирішуватися з користю як для них, так і для держави.

Переведення аграрних відносин на якісно вищий рівень. При загальній позитивній оцінці здійснюваної аграрної реформи невиправдано було б недооцінювати те, що не все у ній відбувалося найкраще. Очевидним було те, що до останнього часу вона розвивалася переважно в ширину, що у певній мірі можна вважати виправданим. Адже потрібно було обрати напрям, визначити суть і структуру змін, відпрацювати механізм їх практичної реалізації. Проте цей процес затягнувся, внаслідок чого у проведенні реформи переважали формальні, кількісні риси при недооцінці важливості забезпечення соціально-економічної результативності аграрних реформувань, яка надміру довго не проявляла себе. У кінцевому рахунку це спричинило явище, яке у деяких дослідженнях оцінюється як криза аграрної реформи [4, 20]. Оскільки така ситуація мала місце в масштабі країни, вона була притаманною усім регіонам – їх сільське господарство опинилося в соціально-економічному занепаді. Це зумовило невідкладну необхідність переведення аграрних відносин на якісно вищий рівень розвитку.

Його важливими критеріями із самого початку мають стати такі: швидші та відчутніші соціально-економічні зміни на селі в частині припинення у ньому деградаційних процесів; прискорене підвищення життєвого рівня і умов проживання працівників сільського господарства та усіх інших мешканців села; відродження його соціальної і комунально-побутової облаштованості з її подальшим поліпшенням; подолання соціально-психологічної пригніченості селян, яка склалася в ос-

танні роки під впливом негативних процесів і явищ у сільському господарстві взагалі та його життєвому осередку (селі) зокрема. Досягнення цієї мети повинно включати в себе закріплення стабільності у розвиткові рослинницької галузі. Одночасно з цим повинні прискорено розвиватися відповідні процеси у тваринництві: від подолання зменшення поголів'я тварин до його стабілізації і подальшого розвитку у кількісному і якісному вимірах.

З огляду на ці та інші вихідні положення, якісне оздоровлення наступатиме в міру того, наскільки одночасно, у єдності та взаємоузгодженості будуть здійснюватися соціальні, економічні, організаційні та інші заходи. Їх сумарний прояв буде залежати від того, як, з яким успіхом і з якою віддачею вони будуть вирішуватися по всій регіональній вертикалі: від її найвищого (обласного) до найнижчих (безпосередньо виробничих) рівнів. Визначальним при цьому буде те, як у цьому відношенні спрацюватимуть регіональні органи державної виконавчої влади. Вони будуть формувати визначальні напрями дій у цьому відношенні з їх подальшою реалізацією у районах і на місцях.

Розвиток відроджувальних процесів. Одним із найвагоміших здобутків минулого етапу аграрної реформи можна вважати те, що при всіх складностях, прорахунках і помилках, допущених в процесі її проведення, вона все ж (хоч поки що результати не є значними) почала підводити сільське господарство до відродження. Як засвідчує світова історія, після будь-якого економічного, соціального, духовного та іншого занепаду (а саме у такому стані перебуває сучасне сільське господарство України) у переважній більшості випадків настає його відродження. Це, хоч і не нова у своїй основі категорія, вона стосовно аграрного сектора економіки сучасної країни має новітній характер, і потрібно буде багато зусиль і чимало часу, щоб відродження у всій його повноті відбулося, тим більше, що воно надзвичайно складне за суттю, структурою, характером здійснення тощо.

Проблема відродження сільського господарства не належить до нових. Вона ставилась неодноразово на попередньому етапі аграрної реформи. Але тільки останнім часом вона починає набирати підвищеного значення і все більше привертає увагу на різних рівнях державного управління. Це зумов-

люється кількома обставинами. По-перше, за обсягами виробництва продукції, продуктивністю праці та зарплатою зайнятих у ньому працівників, характером і рівнем соціального розвитку села сільське господарство з незалежних від нього обставин опинилося на настільки низькому рівні, що під загрозою опинилось його майбутнє. Найважливіший спосіб подолання цієї тенденції – комплексне відродження галузі [5, 18]. По-друге, відродження сільського господарства покликає стати передумовою відродження економіки держави. По-третє, невідкладність відродження аграрного сектора економіки зумовлена необхідністю відновити роль і місце України у світовому розподілі виробництва продукції сільського господарства і торгівлі нею на міжнародних ринках.

• Увага до відродження сільського господарства стала об'єктивною не лише з безпосередньо виробничого, економічного погляду, але й із погляду аграрно-економічної науки, яка останнім часом активніше привертає до нього увагу. Одним з підтверджень цього є результати дослідження проблеми, одержані М.П. Сахацьким. Ця категорія розглядається ним як якісна зміна сільського господарства, що відбувається в процесі руйнації старого та стратегічно зорієнтованого інтенсивного формування у ньому нового, більш високого способу виробництва [6, 14]. Своєрідність такого погляду полягає у тому, що сам факт руйнації минулого у сільського господарства автор розглядає як один з елементів його відродження.

Необхідність відродження сільського господарства настільки важлива, а його невідкладність настільки очевидна, що новий етап розвитку аграрних відносин можна розглядати як відроджувальний. Для того, щоб він відбувся, потрібні щонайменше дві найважливіші передумови. Одна з них – розглядати відродження як багатофункціональну проблему, яка об'єднує у собі не лише економічну, безпосередньо виробничу, але й соціальну, духовну, національну, культурну, регіональну, демографічну та інші сфери життєдіяльності українського суспільства [6, 29]. По-іншому кажучи, відродження повинно мати багатовекторну побудову, кожна складова якої має виводитися на якісно вищий рівень розвитку за своєрідним притаманним їй "сценарієм", який відповідав би її сутності

її цільовому призначенню. Це у свою чергу означає, що відродження сільського господарства у його єдності й цілісності буде являти собою сукупність відроджувальних процесів у кожній його складовій. І чим повнішим, глибшим і результативнішим буде відродження кожної з них, тим швидше, ефективніше і надійніше буде відбуватися відродження у всій його повноті. З цих позицій відродження як таке можна розглядати як результат відродження кожної його складової зокрема і всієї її сукупності разом.

Вищезазначені передумови сприяють ефективному розвитку аграрних відносин.

IV. Висновки. Подальший розвиток аграрних відносин, включаючи їх соціально-економічну результативність, буде знаходитись у безпосередній залежності від здійснюваної державою аграрної політики, а також від того, наскільки селяни зуміють використати одержані у власність землею та майно (земельні та майнові паї) і надане кожному з них право вибору форми господарювання.

З урахуванням викладених вище обставин, можна стверджувати, що у Карпатському регіоні прискорено формується сприятливе середовище для прискорення процесу утвердження середніх і дрібних власників-господарів. В регіонах з більшими площами земель-

них угідь майбутнє, найвірогідніше, буде за середніми власниками-господарями.

Це підводить ще до одного висновку: відродження виконає своє цільове призначення лише у випадку, якщо здійснює геться не "взагалі", а у цілком конкретних напрямках. Хоч це і ускладнюватиме проблему, але поіншому вирішити її неможливо. Лише за цих умов можна вважати достатнім, як рівень відпрацьованості відроджувального середовища, а також його результативні прояви.

1. Юрчишин В.В. Аграрні перетворення в Україні: небезальтернативний погляд на проблему. – К.: ІАЕ, 1999. – 68 с.

2. Баланок І.Ф. Науково-прикладні аспекти розвитку аграрних відносин у регіоні Карпат. – К.: Інститут аграрної економіки, 2000. – 104 с.

3. Концепція аграрної політики України. – К., 2000. Проект. Рукопис. – 16 с.

4. Юрчишин В.В. Причини і наслідки аграрної кризи (науково-аналітичний огляд). – К.: ІАЕ, 2000, – 24 с.

5. Андрійчук В.Г. Важливі підйоми відродження АПК // Економіка АПК. – 2000. – № 4. – С.18 – 26.

6. Сахацький М.П. Проблеми відродження сільсько-го господарства. – К.: ІАЕ УААН, 2000, – С. 304.

Main criteria of effective development of agricultural production are considered. The pre-conditions of deepening a development of agrarian relations are grounded.

Куденко Н.В., Полонець В.М.

РОЗВИТОК СТРАТЕГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ НА УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Стаття присвячена одній із найбільш актуальних проблем маркетингу, яка безпосередньо торкається практичного застосування стратегічного маркетингу та маркетингових концепцій на підприємствах України. Співставлені аналогічні проблеми вітчизняних та закордонних підприємств, виявлені спільні риси, проблеми та методи їх вирішення. Розглянуті основні перешкоди, які виникають при впровадженні маркетингових принципів, запропонована їх класифікація та шляхи подолання.

Ключові слова: маркетинг, стратегічний маркетинг, підприємство.

I. Вступ. Останнім часом все більше компаній приділяє увагу розробці та реалізації

стратегій. Все частіше говорять про підвищення якості, продуктивності, зниження витрат, посилення рекламних кампаній, прискорення прийняття рішень, проведення більш глибокого конкурентного аналізу, реінжиніринг, управління змінами тощо. Але всупереч прийнятій думці, все це – не стратегія, а операційна ефективність, зазначає Павло Шеремета [6, с.10]. Його думку вдало доповнює вислів Хендерсона (Henderson) (Бостонська консалтингова група): "Більшість компаній взагалі не мають стратегії. Вони просто багато говорять про неї, як звикли говорити про погоду". [8, с.28].

II. Постановка завдання. Наведені вислови свідчать про неадекватність розуміння сутності стратегічного планування та явні про-